

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун
1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн.

№ 4
(17492)

2008 чылдың
ЯНВАРЬ 17,
четверг

Садар өртээ
4 рубль.

Чазак Даргазының ажил-албаны

ДОШ, ХЫРАА АРАЗЫНДА ИМИРЕРГЕН «ОРТУЛУК»

Кыштын тос-тостун соогунда, даштын агаарның температуразы 45-50 градус соок чедип турда, дошталдыр хыраалай берген подъезд иштинге кирип келирге, ак хыраа кыштын соогунда чайындылаан сугнун бузу чоок-кавының арга-бияын шыпкан дег, узун-узун кылдыр халаңайнып турар. Арга-да-даа кирип келген дег сен. Бо дээрге найысылалывыс Кызылдың төвүнде турар Кочетов кудумчузунда ийи каът бажың-дыр. Бажың 1952 чылда ажылгалга кирген. Бо үениң дургузунда аңаа чаңгыс-даа капитал септелге кылып көрбээн. «Чүгле улуг аалчылар Ельцин, Драчевский келир деп баарга, даштын чугайлап каан» деп чурттакчылар Игорь болгаш Ольга Косыхтар чугаалап турар. 2005 чылда ук бажыңны чурттаар аргажок озал-ондактыг дээш чурттакчыларын Горная кудумчузунда туттунган бажыңче көжүрген. Ол берип турар квартиралары бичи ийи өрээлдерлиг болурга, үш өг-бүлө—Монгуш, Кочерян, Косых олар бо бажыңның өрээлдерин үш улуг болурга көшпейн барганнар. «Уруг-дарыывыс ескен, улуг бажыңдан бичи бажыңче канчап көжер боор, чөпшээрпейн барган бис. Оор-жактын үзүнде чаа бажың бээр дугайында чөпшээрел чагааларны безин берип каан турган, ынчалза-даа чаа туттунган бажыңдан квартира-даа бербээн. Кочеряңнарның өг-бүлөзү суд таварыштыр шынын чедип алган турган, ооң соонда чаа Чазак келген. Ам чүгле аңаа бүзүрөп олурарывыс бо» деп,

Ольга Косых чөгели төнген-даа болза, ам-даа ынанып турарын чажырбады.

Бо үш квартирада өрээлдерде температура чүгле электри-биле ажылдаар чылыдыкчыларның ачызында +10 градус. Дош, хыраа аразында имирерген «ортулукта» чурттап олурар бо үш өг-бүлелерде суг база чок.

Дүүн, январь 16-да, Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оол, Кызыл хоорайның мэриниң хүлээлгезин күүседип турар Роберт Доржу база социал камгалал сайыды Каңоол Даваа бажыңның чурттакчылары-биле ужуражып чоран. «Кижилер бөгүн мындыг байдалда чурттап турар дээрге коргунчуг-дур. Суд шийтири-даа, эрге-чагырганың бодунга алган сорулгалары-даа күүсеттинмейн турар.

Чоокку үеде бо үш өг-бүлелерге чурттаар черни бээр. Ол талазы-биле Чазак комиссиязы болгаш хоорай чагыргазы ажылдарны чорудар—деп, Шолбан Кара-оол чугаалаан.—Кажан бөгүн республикада тудуг туттунмайн турары-биле эргижирээн, бузар, озал-ондак болуп болур чурттап бажыңнарының айтырыын шийтирлээри кончуг берге болуп артышаан. Ынчангаш бистин мурнувуста кол туруп турар сорулга—электри энергиязының чедишпес күжүнүн талазы-биле айтырыгларны шийтирлээри база республикавыска тудугну кылып эгелээри-биле боттарывыстың тудуг баазавысты дарый тургузуп эгелээри чугула болуп турар дээрин Чазак Даргазы демдеглээн.

Дина ОЮН.
Виталий ШАЙФУЛИННИҢ
тырттырган чуруу.

Тыва Республиканың Чазанда

ДҮҮНГҮЗҮНДЕН ЭКИ БОЛЗУН ДЭЭШ...

Январь 15-те Тыва Республиканың Чазаның хуралы болуп эрткен. ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.В. Кара-оол удурткан ук хуралга он сес янзы айтырыгларны Чазак кежигүннери сайгарып көргөш, хүлээп ап, бадылаан. Чамдык айтырыгларны сайгарып көөрүнүң ужуру кадрлар өскерилгениниң чылдагааны-биле болуп турар, а чамдык хоойлуларны эде көөрү ында терминологияларның өскерилгени-биле болуп турарын илеткелчилер тайылбырлаан.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазынга сайгарып көөрү-биле «Тыва Республиканың девискээринде аңгы-аңгы агыйларының эргезинде арга-арыгның ажылгалының дугайында» Тыва Республиканың хоойлузунун төлөвилелиниң ийи дугаар номчулганы-биле Чазак кежигүннери хүлээп алган.

2008 чылда Тыва Республиканың девискээринге мал кыштаглаашкынын организастыг эртериниң хемчеглериниң дугайында айтырыгны хүлээп ап тура, көдээ ажил-агый сайыды В.И. Енданның илеткелин дыннааш, Ш.В. Кара-оол чедер-четпестерни айткан. Кылып чорудар хемчеглерде тодаргай ажил айттынмаан, ниити чүүлдер болуп турарын ол шүгүмчүлээн. Соок улгадып турары-биле малчын коданарга мал бажыңның хораашкыны болуру чугаажок, ынчангаш ону болдурбазы-биле малчыннарга тодаргай деткимче, дуза-чедирери чугулазын Шолбан Валерьевич демдеглээн. Эрткен үелерниң эки дуржулганын чүге ажылгап болбазыл, сүт-бараан фермаларыга, малчын кыштагларга шефствозиннерин чүге организастап болбазыл, биезде ышкаш агитбригадаларны чүге ажылдадып болбазыл дээн ышкаш айтырыгларны ол көдүргөн. Көдээ ажил-агый сайыдының илеткеп турары-биле алырга, бөгүнде мал чеди-биле бергедеп турар чаңгыс-даа ажил-агый чок. Мал чемин шупту шаа-биле белеткээн. Бир эвес моон соңгаар кайы-бир ажил-агый мал чеди-биле бергедей бээр болза, дузалап

болур кожууннар бар, амдыызында малдың күш-деңгели ортумактын үстү болуп турар дээрзин сайыт дыңнаткан.

ТР-ниң Күрүнө өңчүзүн кайы бир черге дамчыдарының дугайында айтырыгны чугаалажып тура, хоойлуга дүүшпес хуужудулгалар дугайында база тоймагланып турар чедир туттунмаан тудуглар дугайында шыңгы чугааны Чазак Даргазы кылган. Шын эвес хуужуттунган оран-саваларны катал эгидер талазы-биле ажилды шалыпкын чорударын ол негезэн.

Сөөлгү үеде чамдык кожууннарда удуртукчу ажылдакчыларның сагылга-чурум айтырыы кошкап турарын Шолбан Валерьевич онзалап айткан. Чагырга бажыңнарыга безин ара-галаашкын организастап турар таварылгалар барын, ооң уржуундан шош-содаа үнүп турарын буруу шаап, ындыг чоруктар-биле канчап-даа эптежиң болбазын сагындырган.

Чазак хуралына олургаш, сайттардан негелдениң күштүүн эскердим. Сайт болуру дээрге бөгүнде кандыг-бир ямы-хүндү эвес, а аар ажил, бедик хары-салга-дыр дээрзи билдингир-дир. Чазак Даргазы олардан чоннун бөгүнгү амыдырал-чуртталгазы дүүнүзүнден эки болзун дээш ажилдаарын негеп турарын чүүл-дүгүнмес аргажок. Оон аңгыда ол эрге-чагырганың бүгү адырлары бодунун хууда дорт хүлээлгелерин күүсеттишаан, аразында шупту демнежиң ажилдаары чугула болуп турарын айткан.

Светлана БАЛЧЫР.

Хууда дузалал акшалар кирип турар

Январь 5-те хөй-ниитиниң чуртталга бажыңы өрттенгенин-ден когараан өг-бүлелерге дуза кадарыңга акша-хөреңгилер шилчидип турар агар санны «Связь-Банк» ААН-де ажиткан.

Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы Сергей Тенниң дыңнадып турары-биле, январь 14-түн байдалы-биле алырга, агар санда 268 муң 680,55 рубль кирген, ол колдуунда республиканың яамыларының болгаш албан черлериниң ажилдакчыларының амы-хууда өргүлдери бооп турар.

«Лунсин» фирмадан

Тожу кожууннун Кызыл-Даштыг деп черинде полиметалл рудаларын казып турар «Лунсин» фирманың удуртулганы Строитель суурга өрттен когараан улусту деткиринге мате-

риалдыг дуза кадарын илереткен.

Чогуур медээлиг чагааны байырлыг байдалга дамчыдарыңга «Связьбанк» ААН-ниң операция залыңга компанияның чингине директору Линь Жуйтен, ооң дузалакчызы Чжу Цзимин, банкының башкарыкчызы Радислав Баян, ол ышкаш Кызыл хоорайның чурттакчы чоннун социал камгалалының талазы-биле комитетиниң төлээлери киришкен. «Когарааннарга дуза кадарыңга ажиттыңан агар санче 200 муң рубльди шилчидеринге бистин компаниявыс белең» — деп, дээржи Чжу Цзимин демдеглээн.

Өрттен когарааннарны деткээн эң улуг хемчээлдиг акша-хөреңгини, амгы үеде чүгле «Лунсин» компаниязы салган бооп турар.

Январь 14-түн медээлери-биле алырга, кыдат компанияның салышыкынындан аңгыда, мөргүлдүн түнү 268680, 55 рубль бооп турарын сагындыраалы.

Алимаа КОРОЛЕВА.

ОРАЛАКЧЫ САЙЫТ

Тываның тудуг сайыдының оралакчызынга 51 харлыг, Грузияга төрүттүнген Размик Терджаняны томуйлаан. Республиканың тудуг адырыңга ооң ажилдаан үези 30 чылдан хөй бооп турар.

Сайыттын чаа оралакчызы республиканың тудуг баазазын катал сайзырадырын, шупту тудуг организациялары-биле үре-түңнелдиг хамаарылгаларны тударын, күүсекчи эрге-чагырганың талазындан күрүнө хүлээлгелерин күүседирин болгаш тудуг организацияларының талазындан тудугнун чорудар хуусааларын болгаш шынарын чогууру-биле сагыырын хандыраарын эң чугула деп санап турар.

ТЫВАНЫҢ КОНСТИТУЦИЯЗЫ— КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Бүгү-Россияның «Чаңгыс демок-Россия» партиязы «Россия—бурунгаар!» деп кыйгырылгыг акцияны чарлаан. Бо улуг чергелиг хемчегге хамаарыштыр партияның Тывада девискээр салбыры «Россия, Тыва—бурунгаар!» деп акцияны эгелээн. Аңаа хамаарыштыр Тыва Республиканың Чазаның январь 18-те Чазак бажыңының бирги залыңга «Амгы Россияда конституция тургузуу» деп темага «төгерик столду» эрттирери көрдүнгөн. Ооң ажилыңга республиканың эртемденнери, политиктер, юристер, эрге-чагырганың төлээлери киржир. «Төгерик столду» киржикчилери амгы Тываның Конституциязынга хамаарыштыр сайгарылганы чорудуп, боттарының бодалдарын илередирлер, санал-оналдар солчулганы республиканың Конституциязының чаа хевириниң салым-чолун шийтирлээринге идиг болур.

«Төгерик столдун» ажылыңга Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.В. Кара-оол киржир.

ТР-ниң Чазаның Даргазының парлалга албаны.

ШАГААНЫ БАЙЫРЛААРЫ

Тыва Республикага Шагаа байырларының эртериниң дугайында оргкомитет баштайгы хуралды эрттирген. Ук хуралды ТР-ниң Чазак Даргазының бирги оралакчызы Анатолий Дамба-Хуурак башкарып эрттирген.

Хуралдың киржикчилериниң баш удур санап турары-биле алырга, Чөөн чүк календарын езугаар Шагаа байырларының дыштаныр хүнү февральдың 8 болур, ынчалза-даа ону Тываның Камбы-лама эргелели-биле дугуржуп, тодарадыр деп турар. Байырлалда массалыг хемчеглер Арат шөлүңгө болгаш өске-даа культура одагларыңа болур. Шагаа бүдүүзүнде, февраль 7-де, чүдүкчүлери дүнеки ном номчулганынче чалаар, музей, кинотеатр болгаш спорт залдары хондур ажилдаар. Оргкомитет кежигүннери байырлалда Тывада чурттап турар өске-даа нацияларның сарыг шажыңга чүдүп чоруурларны Шагааже чалап турар. Шагаа үзүнде арага аймаа ишпезинче чонну кыйгырып турар.

Саяна МОНГУШ.

ЧЕМПИОН КОМАНДАЛАР— КЫЗЫЛДА

Январь 15-тен эгелеп, Кызылда Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн тиилекчи болган волейбол командаларының аразында чидиг маргылдаа «Херел» спортзалында эгелээн.

Ында Сургут, Чита, Нижневартоск, Хабаровск, Абакан хоорайларының база Кызылдың «Восток» командалары ойнап турар. Бир дугаар оюннар Сургуттан болгаш Читадан келген командаларның аразыңга болганындан эгелээн. Бүзүрелдиг тиилелгени Читаның спортчулары 3:2 сан-биле чедип алганнар. Үш шак үзүнде Нижневартоскинни база Хабаровскиниң ойнакчылары оюнну уламчылаан. Изиг демиселдин түннелинде, Хабаровскиниң спортчулары 3:1 сан-биле тиилеп алган.

Эң чидиг демисел бистин чаңгыс чер-чурттугларывыс «Восток» база кожавыс Абакандан «Сибирьтелеком» командаларының аразыңга болган. Кежээкиниң 8 шак үзүнде аарыкчылар зал долдур олурупкаш, алгы-кышкы-биле «аарып» тургаш, «Восток» командазынга тиилеп алыр арганы берген. 3:1 сан-биле бистин чаңгыс чер-чурттугларывыс бир дугаар тиилелгени чииги-биле чедип алган. Дараазында бистин командавыс Хабаровскиниң командазы-биле ойнаар.

ТР-нің Хоойлужудулга Даргазы Василий Оюн эрткен чылдың түннелдери-биле республиканың кол-кол массалыг информация чепсектеринин журналистеринге болгаш медиаорганизацияларына «Сизифтин шаңналарын» тывыскан.

Журналистерин ажилынын кызымаккай болгаш белен эвес тускай хевирин, онза шынарын, журналист мергежилдин чогаадыкчы угланышкынын демдегеп турарын шаңналды ады көргүзүп турар. Журналист кижинин хөй-ниитинин кандыг-бир тодаргай азы ниити тургустунган айтырыгларын шийтпирлээринге киржилгезинин хуузу илдең көскүзүндөн эгелээш, арай боорда ылгап болурунга чедир өскерлип турарын онзалап демдегеп турар.

Чаңчыккан «Парламентинин корреспондентизин» «Сизифтин

шаңналынга» солуур деп шийтпирни журналистеринин депутат ажил-чорудулгазын чырыдып турары дээш эвес, а амгы үенин ниитилелинин берге айтырыгларын шийтпирлээринге журналистеринин профессионал салышкыны дээш оларны шаңнаарынын дугайында шийтпирбиле чергелештир «Сизифтин шаңналы» деп эде адаарын ийи чыл бурунгаар депутаттар хүлээп алган. Шаңналдың тургузукчуларынын бодалы-биле, депутаттар корпусунун болгаш шынарлыг журналистиканын сөөлгү сорулгаларынын тааржы бээрин болза: кандыг-бир улустун ачы-хавыяа-

«Сизифтин шаңналын» тывыскан

зын аажок мактааны дээш өөрүп четтирип турары кылдыр илередир эвес, а бодунун профессионал хүлээлгелерин журналист кижинин күүседир чамдыкта кайы хире белен эвес болурунун сагындырышкыны кылдыр хүлээп алырыдыр. Эрткен чылын «Сизифтин шаңналын» боттарынын үндезин ажил-чорудулгазындан аңгыда, республиканын өөредилге албан черлеринде анык корреспондентилербиле ажилдап турар журналист-башкылар алганын сагындыраалы.

Бо чылын ук шаңналды профессионал байырлалын таварыштыр «Новый век» телекомпаниязы чаа 2008 чылдың бүдүүзүндө Уруглар бажынында турар уругларнын

чаа чыл мурнунун күзелдерин боттандыраарына дузалаарынче хоорайнын чурттакчыларын кыйгырып, «Күзелдерин серпантини» деп акцияны эрттиргени дээш алганнар. «Тыва» КТРК-зы сагыш-сеткилди, национал чаңчыларны болгаш спортту камгалап арттырып база хөгжүдүп турары дээш шаңнаткан. «Автораддиону» Тывада салбырын соңгулда кампанияларын чырыдарына боттук көрүжү болгаш чөптүг чоруу дээш шаңнаан.

Республиканын «Шын» солунунун коллективинге көдээ чурттакчыларын болгаш агроулетпүр комплекзинин берге айтырыгларынга доктаамал кичээнгейи

дээш ол шаңналды тывыскан. Республиканын «Тувинская правда» солуну «чоннун парламентти-жизин деткээни дээш» номинацияга шаңналды алган.

«Риск» солун номчукчуларынын чагааларын чүгле парлап үндүрбейн, а оларга доктаамал юридиктиг консультацияларны организастап турары дээш «хамаатыларнын эрге-ажынын камгалап турары дээш» номинацияга «Сизиф» шаңналын алганнар. А «Центр Азия» солунунун кол редактору Надежда Антупьевага «Сизифтин шаңналын» «идепкей-жи хамааты туружу» дээш тывыскан.

Хоойлужудулга палатазынын парлалга албаны.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛ ТУРГУСТУНГАН

Үстү-Хүрээни катап тургузарына Россиянын Онза байдалдар яамызы база киржир

Пор-Бажын шивээзинге ажилдап турган Россиянын Онза байдалдар яамызынын специалистери Үстү-Хүрээни документилен өөренип көрүп эгелээш, а яамынын сайыды Сергей Шойгу бо чайын Чадаанага кээп, Үстү-Хүрээни ниити байдалы-биле таныжар. Бо Хүрээни салым-чолу дээш сагыш аарып чоруур ТР-ниң Улуг Хуралынын Төлээлекчилер палатазынын Даргазы Хонук-оол Доржуевич Монгуш чоокта чаа «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязынын съездизинин ажилына киржи чорааш, РФ-тин онза байдалдар сайыды Сергей Шойгуга ужуражып, Үстү-Хүрээни моон мурнунда чарлаттыган төлөвилелдерин улаштыр сайзырадырынын магадылалын алган. Москвага эрткен бедик деңгелдег ужуражылгаларнын болгаш оон түннелин дугайында тодаргайы-биле чугаалап бээрин ТР-ниң Улуг Хуралынын Төлээлекчилер палатазынын Даргазы Хонук-оол Доржуевич Монгуштан диледим.

— Бир дугаарында, «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиянын съездизинин ажилына киржи чораан-дыр силер, оон дугайында кысказы-биле чугаалап көрүңерем?

— «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиянын съездизинин декабрь 2-де Москва хоорайга болуп эрткен. Оон ажилында Тывадан ТР-ниң Чадаанын Даргазы Ш.В. Кара-оол, ТР-ниң Улуг Хуралынын Хоойлужудулга палатазынын Даргазы В.М.Оюн, Кызыл хоорайнын мэринин хүлээлгезин күүседип турар Р.Д.Доржу болгаш З.Ю.Доржу, А.И.Очур база мен киришти-вис. Съездиге РФ-тин Күрүне Думазына эрткен соңгулдарнын түннелин чугаалашкан.

Съездиге «Демниг болгаш эппеткилдиг чорукту тывалардан өөренип ап болур» деп улуг албан-дужаалдыг каш-даа даргалар чугаалап турду. Съездиге чугаалашкан база бир чугула айтырыг болза, РФ-тин Президентизинин албан-дужаалынын кандидатын Дмитрий Медведевти депшиди, бадылааны болур. Бистин мурну-вуста база бир кончук харысалгалыг үе чоокшулап оор дээрзин республиканын шупту соңгуучулары угап билзе чогуур. Март 2-де болур соңгулдарга тыва чоннун идепкейлиг киржилгезинден, шын шилилге кылырындан бистин келир үевис дорт хамаарылгалыг болур.

РФ-тин Президентизинин соңгулдарынын түннели декабрь 2-де болган Күрдуманын соңгулдарындан дудак чок болур болза, федералдыг төптөн доктаамал шыырак дуза алырынын магадылалы тургустунар деп билип алыр аартык эвес. Оон аңгыда мындыг өөрүнчү болушкуну дыңнатпас аргам чок. ТР-ниң Чадаанын Даргазы Ш.В.Кара-оол «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязынын Дээди Чөвүлелин кижигү-нүңгө соңгуттурду. Ол республи-

кага кончук улуг чедишкун-дир.

— Россиянын Онза байдалдар яамызы Үстү-Хүрээни тудуунга киржир дугайында кончук солун медээни чугаалап келди-нер, ону канчап чедип алганыларны номчукчуларга чугаалап көрүңерем, Хонук-оол Доржуевич? Силер бодунар база аңаа амы-хууда дорт хамаарылгалыг болур силер бе?

— Ол дугайында Сергей Күжүгетович-биле чугаа «Сүбедей» спорткомплексинин ажыдышкынынын үезинде болган. Ынчан С.Шойгу мени «Хүрээге хамаарылгалыг шупту документ-саавырларны чыып алгаш, меңээ көргүзүп көрүңерем» деп дилээн кижиге. Тыванын культура болгаш информация политиказынын сайыды В.Донгактан турган документилен Москваше долузу-биле ап шыда-вазымза-даа, эң кол документилен чедире бердим.

Декабрь 18-те Сергей Күжүгетович мени хүлээп алгаш, Үстү-Хүрээни тудуун хайгааралга алыңар деп даалганы ажилдакчыларына берди. «Үстү-Хүрээ» төлөвилелдин эгелекчизи,

архитектор Вилия Хаславскаянын телефонунун дугаарын айтып бээримге, аңаа сөөлгү катап кажан ужурашканын айтырды. «Бо чайын Чадаанага, дириг хөгжүм болгаш шажын фестивалына ужураштым, өг иштинде, чингине тыва херээженнер ышкаш, быктында ийленип алган чыдар чорду» дээримге, Сергей Күжүгетович хөлчөк каттырып, соңуургады. Вилия Хаславская-биле телефон дамчыштыр харылзашкаш, ажилдап эгелеңер деп, аңаа даалга берди. Оон соонда бис Хаславская-биле каш-даа катап телефон дамчыштыр чугаалажып, сүмелештивис. А ол боду Онза байдалдар яамызынын специалистери-биле кады. Пор-

га баш удур черле белеткенип турза эки боор.

Россиянын Маадыры-биле бир шак хире чугаалаштывис. Сергей Күжүгетович соңгулдарга идепкейлиг киришкени дээш Тыванын чонунга улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткеш, чаңгыс чер-чурттуглары чадаанажыларны онзалап демдегледим.

— Республикада, ылаңгыя Кызыл хоорайда, чурттаар оран-сава айтыры онза чиди-биле тургустунуп турар болгай, ол дугайында чугаа болган ирги бе?

— Ийе. Тывага социал оран-сава тудуун шуудадырына дузалажып көрүңер деп, мен бодум Сергей Күжүгетовичтен улуг идегил-биле диледим: Байдал, шынап-ла, нарын. Чижээлээрге, Кызылда бажың дериг-херексели кылыр комбинат бар-дыр, ында чаа котельная кылдырган. Комбинаттын артында девискээрге социал байдалы берге өг-бүлелерге чурттаар бажыңнардан чүге тудуп болбас деп? Мээн дилээмге, Сергей Күжүгетович: «Ам шимченип кириптер бис. Удавас Тывага тудуглар хөйү-биле ажиттынып эгелээр» — деп, харыы берген чүве.

Ол-ла чорааш, Тыванын төлээлери: Чазак Даргазы Ш.Кара-оол, Улуг Хуралдын ийи палаталарынын даргалары Лариса Күжүгетовна Шойгу-биле ужуражып, Күрүне Думазынын депутады болганы-

ген. Ийи талазында, Тывада ажил чок улустун саны хөй...

— Бо айтырыг талазы-биле декабрь 28-те Тывадан сенаторлар Сергей Пугачев болгаш Людмила Нарусова-биле чугаалажып аргалыг болдум. Кызыл — Курагино демир-орунун тудуунга 20 муң ажыг кижиге ажилдаары көрдүнүп турар. Оларнын аразынче ээлчег аргазы-биле Тывадан оода 1 муң хире аныктарны чүге кириштирип болбас деп? Бо айтырыгны Сергей Викторович чүлдүгүзүңүп, шынап-ла, чөптүг санал-дыр деп хүлээп алды.

Оон аңгыда, ол-ла аныктарны келир үеде, демир-орук тудуу доосту бээрге, аңаа ажилдаар специалистер кылдыр белеткеп, өөредирине дуза кадарын дилээн мен. Бистин сенаторларывис аргашыдалдыг улус дээрзи билдингир. Оон бадыткалы — чоокта чаа Сергей Пугачев «Сүбедей» спорт-комплексинге 1 миллион америк долларны шилчидип берген болгай. А Людмила Борисовна-биле удавас ужуражы бээр бис. Ол февральда Тывага чедип кээрин дыңнатты.

— Чугаавыстың төңчүзүндө, Төлээлекчилер палатазынын 2007 чылда ажил-чорудулгазын кончук кысказы-биле чугаалап көрүңерем, Хонук-оол Доржуевич?

— 2007 чылдың эгезинден тура, Төлээлекчилер палатазы 9 хуралды эрттирген. Аңаа республиканын социал-экономика хөгжүлдизин база чоннун амыдыралын экижидеринче угланган чүс ажыг янзы-бүрү хоойулар чүлдүг деп көрдүңер.

Мээн бодалым-биле алырга, 2007 чылдың-даа, бо хүнүн-даа, келир үевиң эң-не кол шынары: эппеткил, демниг чорук болгаш быжыг туруш болур. Оон ачызында 2008 чылдың бюджетин Чазак биле Улуг Хуралдын аразында кандыг-даа чөрүлдээге таварышпайн, үе-шаанда хүлээп алдыңар. Күрдуманын соңгулдазын база бедик деңгелге эрттирип алдывис, март 2-де РФ-тин Президентизинин соңгулдазынга база түннеливис багай эвес болурунга бузурел тургустунуп келген. «Тывада байдалдың турумчааны, боттун политиктиг эрге-ажыктарын колдады көөрү, аңгылажыры соксаан дээрзи республикага хөгжүлденин таарымчалыг аргаларын берип турар» деп, Сергей Шойгунун сөстери-биле кижиге бүрүзү чөпшээрер боор.

— Четтирдис.

Маадыр САНДАН
чугаалашкан.

Бажың шивээзинге база четкен.

Амгы үеде чогуур документилен дамчыттыңар, белеткел ажилдары эгелей берген. Сергей Күжүгетович бо чайын Үстү-Хүрээге албан чедер мен деп аазады. Ынчангаш чадаанажылар алдарлыг чаңгыс чер-чурттуун уткуурун-

биле байыр чедиргеш, чедишкун-нерни күзеп, холун туткаш келдивис.

— Демир-орук тудуун дугайында айтырбас арга чок. Бир талазында, ук төлөвилел боттанып эгелээринин кырында кел-

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

«Тыва Республиканың Конституция судунун дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунга өскерилгелер кириеринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2007 чылдың декабрь 25-те хчлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2007 чылдың декабрь 26-да ччүлдүг деп көргөн

1 чүүл
2003 чылдың январь 4-те УХ-1 №1300 «Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунга («Тувинская правда», 2003 чылдың январь 14-те) дараазында өскерилгелерни кириер:

1) 3-кү чүүлдү дараазында уткалыг бешки чүүл-биле немээр:

«Бир эвес Тыва Республиканың Конституция судунун судьяларының амы-хууда салым-чолу олардан хамааржыр аларган таварылгада, Тыва Республиканың Конституция суду бо чүүлдүн 1-ги кезээнде көрдүнгөн херектерни сайгарбас, а ол ышкаш Тыва Республиканың Конституция судунун тургустунар чурумун таарыштырбас.»;

2) 5-ки чүүлдү дараазында уткалыг дөрткү кезек-биле немээр:

«Тыва Республиканың Конституция судун Тыва Республиканың Конституция хоойлузу-биле дүжүргөн бооп болур.»;

3) 8-ки чүүлдүн бирги кезээн дараазында уткалыг домак-биле немээр:

«Бо азы дараазында акшаландырышкын чылында Тыва Республиканың Конституция судунун акшаландырышкынынче үндүргөн бюджет акшазының хемчээлин эвээждедири чүгле Тыва Республиканың Судьялар чөвүлелин чөпшээрели-биле болур болгаш ол он хуудан көвүдөөсү ужуруг.»;

4) 13-кү чүүлдүн бирги кезээнде «он» деп сөстү «алды» деп сөс-биле солур;

5) Дараазында уткалыг 14-чүүл-биле немээр:

«14-чүүл. Тыва Республиканың Конституция судунун судьязының шалыңы

1. Тыва Республиканың Конституция судунун судьязының шалыңы дараазында чүүлдерден тургустунар:

албан-дужаал шалың хемчээлинден; мергежил чергези дээш немелде төлевирден (албан-дужаал шалың хемчээлинден 15-тен 30 хуу чедир);

ажылдаан чылдары дээш немелде төлевирден (албан-дужаал шалың хемчээлинден 16,7-ден 50 хуу чедир);

күш-ажылының онзагай байдалдары дээш албан-дужаал шалың хемчээлинге 50 хуу немелде төлевирден;

ажылдың бергези, күженишкенини, бедик көргүзүлгери база ажылының тускай хүн чурумуну дээш немелде төлевирлерден (албан-дужаал шалың хемчээлинден 50 хуу чедир);

эртем чадазы дээш немелде төлевирлерден (албан-дужаал шалың хемчээлинден юридиктиг эртемнер кандидатынга – 5 хуу, юридиктиг эртемнер докторунга – 10 хуу), «Россия Федерациязының алдарлыг юризи» хүндүлүг атка (албан-дужаал шалыңының хемчээлинин 10 хуу);

квартирал болгаш чыл ажылының түнелдери-биле акша макталындан.

2. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының албан-дужаал шалың хемчээли Россия Федерациязының Дээди Судунун Даргазының, Россия Федерациязының Дээди Арбитраж Судунун Даргазының албан-дужаал шалың хемчээлинден 57 хуу хемчээлдиг кылдыр доктааттынар. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының оралакчызының албан-дужаал шалың хемчээли Россия Федерациязының Дээди Судунун Даргазының, Россия Федерациязының Дээди Арбитраж Судунун Даргазының албан-дужаал шалың хемчээлинден бежен беш, секретары – бежен үш, Тыва Республиканың Конституция судунун судьяларының – бежен бир хуу хемчээлге доктааттынар.

3. Бо чүүлдүн бирги кезээнде көрдүнгөн немелде төлевирлерин хемчээлдерин Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы хоойлужудулганын доктааттынар чуруму езугаар тургузар.»;

6) 18-ки чүүлде:
ийги кезээнде «, оларны түр када соксадыр барымдааларны тыпкан хүнден эгелеп бир ай эртпээнде, хүлээп алдынар» деп сөстөрни «азы Тыва Республиканың Чазаның Даргазының киригени-биле хүлээп алдынган Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының» деп сөстер-биле солур;

дөрткү кезээнде «тур када соксадыр» деп сөстөрни «азы Тыва Республиканың Чазаның Даргазының киригени-биле Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазы» деп сөстерни немээр;

7) 19-кү чүүлде:
бирги кезээн дараазында уткалыг 14-кү пункту-биле немээр:

«14) Тыва Республиканың Конституция

судун дүжүрери.»;

«Бо чүүлдүн бирги кезээнде айтыкан барымдаалар езугаар Тыва Республиканың Конституция судунун судьязының бүрүн эргелерин соксадырын Тыва Республиканың Чазаның Даргазының киригени-биле Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер Палатазы чорудар, бир болза, Тыва Республиканың Конституция судунун киригени-биле боттандыраар.

Тыва Республиканың Конституция судунун судьязының бүрүн эргелерин соксадырын дугайында Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер Палатазының доктаалын Тыва Республиканың Чазаның Даргазының, Тыва Республиканың Конституция судунче чоруда болгаш хостуг олутту ажытканының дугайында албан езузу-биле кылган дыңнадыг болур.»;

бешки кезээн ап кааптар;

8) 22 чүүлдү дараазында уткалыг 5-ки болгаш 6-гы пункттар-биле немээр:

«5) Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазынга Тыва Республиканың Конституция судунун секретариатының удуртукчузу албан-дужаалга томуйлаарынга болгаш албан-дужаалдан хостаарынга чөпшээрелди бээр;

6) Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазынга Тыва Республиканың Конституция судунун секретариатының дугайында дүрүмнү бадылаарынга чөпшээрелди бээр.»;

9) 23-кү чүүлдү дараазында редакция-биле бижиер:

«23 чүүл. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазын, Даргазының оралакчызын, секретарын сонгууру

1. Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Тыва Республиканың Конституция суду көөрү-биле Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазын, Даргазының оралакчызынга, секретарына кандидатураларны кириер.

Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының албан-дужаалдарына кандидатураларын дугайында Тыва Республиканың Чазаның Даргазының саналдарын Тыва Республиканың Конституция судунче киригенинин соонда, ийи неделя хуусаа иштинде сайгарып көргөн турар.

2. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы, Даргазының оралакчызы, секретары Тыва Республиканың Конституция судунун судьяларының аразындан тус-тузунда чажыт бадылаашкын-биле үш чыл хуусаалыг кылдыр сонгудар. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы, Даргазының оралакчызы, секретары кылдыр саналдаан кандидатура дээш Тыва Республиканың Конституция судунун судьяларының нити санындан көвей кезин бадылаан болза, оларны сонгуктан деп санаар.

Бир эвес Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы, Даргазының оралакчызы, секретары албан-дужаалче саналдаткан кандидатура херек ужуруг бадылаашкыннары ап шыдаваан болза, Тыва Республиканың Чазаның Даргазы ийи неделялыг хуусаа иштинде, Тыва Республиканың Конституция судунче ол азы өске кандидатураны саналдап болур.

Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының сонгуктанын Тыва Республиканың Конституция судунун шийтири-биле томуйлаар болгаш, ону албан езузу-биле парлаан соонда, күштүг болур. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазын, Даргазының оралакчызын, секретарын сонгаанының дугайында айтырыгны сайгарып көргөн Тыва Республиканың Конституция судунун хуралының протоколун чорудар.

3. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының бүрүн эргелеринин хуусаазы төнгөн соонда, Тыва Республиканың Чазаның Даргазы айтыкан дужаалдарже ол-ла азы өске кандидатураларны кирип болур. Чаңгыс ол-ла судья ийи хуусаада улаштыр Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының хүлээлгелерин күсөдип болбас.

4. Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы, Даргазының оралакчызы, секретары Тыва Республиканың Чазаның Даргазының адынга кириген бижимел билдиришкени-биле бодунун бүрүн эргелерин хуусаа бетинде дүжүрүп болур. Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының халажылгазын бир болза, хүлээп алыр болгаш ол шийтири парладыр, бир болза, оон ойталаар болгаш оон дугайында билдиркигже бижимел харыы бээр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының адынга бодунун хуусаа бетинде бүрүн эргелерин дүжүргенин дугайында Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының

катап кириген билдиришкени ойталаашкын чокка хүлээп алдынар болгаш оон дугайында шийтири доктааткан чурум езугаар парлаар.

5. Тыва Республиканың Конституция судунун үштен эвээш эвес судьяларының, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының эгелээшкени-биле Тыва Республиканың Конституция судунун мурнунга Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының Тыва Республиканың Конституция судунун судьязының этиказын үрээнинин дугайында барымдааны киригени-биле, а ол ышкаш бир катап күш-ажыл чурумун каржызы-биле үрээни дээш, бир болза, бодунун албан-хүлээлгезин ак сеткилдин-биле күсөтпээни дээш, чок болза, бодунун албан-дужаалын соора ажыглааны дээш бүрүн эргелеринин хуусаа бетинде соксадырын дугайында айтырыгны Тыва Республиканың Конституция судунун мурнунга тургузуп болур.

Тыва Республиканың Конституция судунче Тыва Республиканың Чазаның Даргазындан азы Тыва Республиканың Конституция судунун үштен эвээш эвес судьяларындан кирген барымдаалыг бижикти Тыва Республиканың Конституция судунче киригенинин соонда, ийи неделя хуусаа иштинде сайгарып көргөн турар.

Тыва Республиканың Конституция судунун үштен эвээш эвес судьяларының азы Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксадыр-да бо айтырыг талазы-биле чажыт бадылаашкынны эрттирери албан, өске барымдаалар-биле айтырыгны сайгарын соксадып болбас, чүгле Тыва Республиканың Конституция судунга бо айтырыгны сайгарып көөр хүнден бир хүн эвээш эвес хуусаада барымдаалыг бижикти дедир кыйгыртканындан өске таварылгада.

Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының хуусаа бетинде бүрүн эргелерин соксадырын дугайында айтырыг Тыва Республиканың Конституция судунун судьяларының чажыт бадылаашкында үнеринин көвей кезин-биле шийтирлеттинер болгаш ук шийтир албан езу-биле парлаан хүнден эгелээш, күштүг болур болгаш Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы, Даргазының оралакчызы, секретарының бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаан деп санаар.

6. Бир эвес Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының албан-дужаалдарының бүрүн эргелери хуусаа доозулганы-биле азы

хуусаа бетинде доозулганы-биле хостуг апаар болза, чаа сонгудалар бо чүүлдүн бирги болгаш ийги кезектеринге дүүштүр хостуг олуттарның ажыттынганындан бээр ийи айдан орай эвес хуусаада эртер. Оон-биле кады Конституция судунун Даргазының, Даргазының оралакчызының, секретарының бүрүн эргелеринин хуусаазы төнерге, эрге-дужаалдыг кижин бодунун хүлээлгелерин Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазын, Даргазының оралакчызын, секретарын сонгуурунга чедир күсөдирин уламчылаар.»

10) 24-кү чүүлдүн бирги кезээнин 4-кү пунктузун дараазында редакция-биле бижиер:

«4) Тыва Республиканың Конституция судунун секретариатының нити удуртукчузу чорудар, Тыва Республиканың Конституция судунун чөпшээрели-биле Тыва Республиканың Конституция судунун секретариатының удуртукчузу албан-дужаалыга томуйлаар болгаш оон хостаар, Тыва Республиканың Конституция судунун чөпшээрели-биле Тыва Республиканың Конституция судунун секретариатының удуртукчузу Тыва Республиканың Конституция судунун штаттыг хуваалдазын бадылаашкынче кириер.»;

11) 95-ки чүүлдүн 4-кү пунктузун дараазында редакция-биле бижиер:

«4) Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазынга Тыва Республиканың Конституция судунун секретариатының удуртукчузу албан-дужаалга томуйлаарынга болгаш оон хостаарынга чөпшээрелди бээр.»;

12) 98-ки чүүлдүн 3-кү кезээнин 2-ги пунктузун дараазында редакция-биле бижиер:

«2) Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазынга Тыва Республиканың Конституция судунун секретариатының дугайында дүрүмнү бадылаарынга чөпшээрелди бээр.»

2 чүүл

Бо Конституция хоойлузу ону албан езузу-биле парлаан хүнден эгелээш, күштүг болур.

3 чүүл

«Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун 13-кү чүүлүн дүрүмнери бо Конституция хоойлузунун эдилгези-биле бо Конституция хоойлузунун күштүг болган хүнден эгелеп, Тыва Республиканың Конституциязының судьязынга бадылаткан судьяларга тарап неперээр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

№571 УХ-II

2007 чылдың декабрь 28.

«Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерин акша-шалыңының база мактал акшазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кириеринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2007 чылдың декабрь 25-те хчлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2007 чылдың декабрь 26-да ччүлдүг деп көргөн

1 чүүл

2006 чылдың июль 6-да УХ-1 №1889 дугаарлыг «Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерин акша-шалыңының база мактал акшазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 2006 чылдың август 2-де; 2007 чылдың июль 5-те; «Шын», 2006 чылдың июль 8-те; 2007 чылдың июнь 5-те) дараазында эдилгелерни кириер:

1) 2 чүүлдү дараазында уткалыг 4 кезек-биле немээр:

«4. Бо Хоойлу Тыва Республиканың Конституция судунун судьяларының акша-шалың айтырыгларын таарыштырбайн турар. Тыва Республиканың Конституция судунун судьяларының албан-дужаал шалың хемчээлин, мергежил чадазы дээш немелде төлевирин

болгаш өске-даа төлевирлерни «Тыва Республиканың Конституция судунун дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузу-биле доктадыр;

2) 1-ги капсырылгада «Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы 14772,2», «Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазының оралакчызы 13849,9», «Тыва Республиканың Конституция судунун секретары 13849,9», «Тыва Республиканың Конституция судунун судьязы 13292,6» деп туруштарны ап кааптар.

2 чүүл

Бо Хоойлу албан езузу-биле парлаан хүнден эгелээш, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

№ 574 УХ-II

2007 чылдың декабрь 28.

«Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерин акша-шалыңының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кириеринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2007 чылдың декабрь 19-та хчлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2007 чылдың декабрь 26-да ччүлдүг деп көргөн

1 чүүл

2006 чылдың июль 6-да №1889 УХ-1 «Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерин акша-шалыңының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 2006 чылдың август 2-де; 2007 чылдың июль 5-те; «Шын», 2006 чылдың август 8-те) дараазында өскерилгелерни кириер:

1) 6-гы чүүлде «тодараттынар хемчээлдерге болгаш чурумга» деп сөстөрни «дүүштүр Тыва

Республиканың хоойлузу-биле» деп сөстөр-биле солур;

2) 10-гу чүүлдүн 1-ги кезээнде «күрүне албанының онза байдалдары дээш» деп сөстөрни ап кааптар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

№535 УХ-II

2007 чылдың декабрь 28.

Тыва Республиканың Чазааның доктаалдары

Бөрүлерниң санын башкарының талазы-биле хемчеглер база 2007-2008 чылдарда Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткааны дээш шаңналдарны төлээринин чурумун доктаадырының дугайында
2007 чылдың ноябрь 14 №1013 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың ноябрь 7-де № 1002 доктаалы-биле бадыйлаан

2015 чылга чедир үеде Тыва Республикада Девискээр ужур-дузалыг онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин таарыштыр тургузарының болгаш хөгжүдеринин СХЕМАЗЫ

Бөрүлерниң санының көвүдээни-биле болгаш бөрүлерниң кижилерге халдаар таварылгаларының үргүлчүлээни-биле холбаштыр, чурттакчы чонун кадыын камгалаарын хандыраар, кижинин чуртталгазынга айыылды чок болдурар, көдээ ажил-агыйның болгаш өске-даа азырал амытаннарны аарыглардан баш удур камгалаар, улус ажил-агыйында, дириг амытаннарга болгаш оларның чурттап турар хүрээленинге когарал чедирерин баш удур болдурбас сорулга-биле, Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерниң санын башкаар талазы-биле хемчеглер планын доктаадыр (капсырган).

2. 2007-2008 чылдарда Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткааны дээш шаңналдарны төлээринин чурумун доктаадыр (капсырган).

3. Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызынга: дириг амытаннар делегейинин объектилерин ажылгааны дээш чыылдалардан кирип турар акша-хөреңгилерин күсели-биле авиацияны ажылгап тургаш, бөрүлерниң санын болгаш оларның узуткаанын учеттаарын боттандыраар;

Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткааны дээш шаңналдарны төлээрин «2007 чылдың Тыва Республиканың агроуплуп комплекзинин күрүне деткимчези» республиканың тускай сорулгалыг программаның күсели-биле боттандыраар;

Бөрүлер аңчыларының бригадазын тургузарын организастаар, оларны кывар-чаар материалдар-биле, капкалар-биле, аш-чем-биле, болдунары-биле ок-чепсек болгаш өске-даа бөрүлерни узуткаарына херек чогуур херекселдер-биле, аңаарының объектилеринге хамаарыштырган дириг амытаннар делегейинин объектилерин камгалаарында болгаш ажылгаарында бүрүн эргелерин боттандыраарында, Россия Федерациязының субъектилеринин

ниң бюджеттеринге федералдыг бюджеттен берген субвенцияларын күсели-биле хандыраар.

4. Тыва Республиканың муниципалдыг тургузуларының чагыргаларының даргаларына үргүлчү ажилдап турар дуржулгалыг аңчылардан мөөннүн бригадаларын тургузар, оларның транспорт-биле, кывар-чаар материалдар-биле, капкалар-биле, аш-чем-биле болгаш бөрүлерни узуткаар өске-даа чогуур херекселдер-биле хандыраар.

5. Дириг амытаннар делегейинин объектилерин ажылгаар эрге-үр хуусааның чөпшээрелдеринин ажылгаачылары, 1995 чылдың апрель 24-те «Дириг амытаннар делегейинин дугайында» №52-ФХ Федералдыг хоойлунун 27-ги чүүлүнге дүүштүр ажылгаарына бергени Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерниң санын башкаар талазы-биле хемчеглерни алыр.

6. Өнчүлүң кандыг-даа хевиринин организациаларында, хамаатыларга аңаар адырда хайгаарал болгаш контроль хүлээлгелерин боттандырып турар күүсекчи эрге-чагырга органының төлээзинин албан кижилгези-биле авиацияны болгаш өске-даа транспортту ажылгап тургаш, бүдүн чыл дургузунда коммерция үндээринге бөрүлерге аңаашкыны эрттирерин чөпшээрээр.

7. Тыва Республиканың 2006 чылдың ноябрь 8-те «Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткаары дээш шаңналдарны төлээринин Чурумун доктаадырының дугайында» №1296 доктаалды күш чок деп санаар.

8. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

9. Бо доктаалдын контролюн Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы И.В.Чуевке дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының хүлээлгезин күүседип турар И.В.Чуев

Тыва Республиканың 2007 чылдың ноябрь 14-те № 1013 доктаалы-биле бадыйлаан

Тыва Республиканың девискээринге бөрүлер санын башкаар талазы-биле хемчеглерниң ПЛАНЫ

ч/е №	Хемчеглери	Күүседир хуусаалары	Күүседикчилери
-------	------------	---------------------	----------------

1. «Ирбиш» КХН, «Тожунуң үлетпүр ажил-агыйы» КХН болгаш «Каа-Хем» Коопанүлетпүр ажил-агыйы белеткелчи организациялар-биле дугуржулгалар чарар. 2007 чылдың ноябрь. ТР-ниң Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызы

2. Бөрүлерни узуткаар талазы-биле хемчеглер дугайында аңчылар болгаш чурттакчы чон аразында информастыг ажилды эрттирер. 2007 чылдың ноябрь. ТР-ниң Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызы

3. Бөрүлерни узуткаар талазы-биле аңчыларны өөредиринге семинарны эрттирер. 2007 чылдың декабрь 15-ке чедир. ТР-ниң Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызы, ТР талазы-биле Россияның көдээ ажил-агый хайгааралы

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың ноябрь 14-те № 1013 доктаалы-биле бадыйлаан

2007-2008 чылдарда Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткаарында шаңналдарның төлээр ЧУРУМУ

1. Бо Чурум Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткаарында акша шаңналдарын төлээр Чуруму доктаадып турар.

2. Бөрү кештерин Тыва Республиканың Чазааның 1993 чылдың январь 10-да №11 доктаалы-биле бадыйлааны Тыва Республиканың девискээринге аңаар Чурум езугаар, Россия Федерациязының Көдээ ажил-агый яамызының 2006 чылдың ноябрь 16-да №422 дужаалы-биле бадыйлаан №3 ветеринар херечилелиниң майын бергеш, белеткелчи организацияга хүлээп алыры-биле экиээр.

3. Узуткаан бөрүлер дээш шаңналдарны төлээрин Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызы, кешти дужаап турар кижинин бодун шынзыдып турар документи, белеткелчи организацияже кешти

хүлээп алганының дугайында справканы азы бөрүнү узуткаан дугайында муниципалдыг суурнуң чагыргазының болгаш кожуунуң азы суурнуң ветеринар албанының кады тургускан актызын көргүскенде, ынчан төлөп бээр.

4. 2007 чылдың октябрь 1-нин соонда эри-кызындан хамаанчокка улуг бөрүнү узуткааны дээш – 4000 рубль, 2007 чылдың октябрь 1-нин соонда узуткаан бөрүлдер дээш – 1000 рубль хемчээлди шаңналдарны доктаадыр.

5. Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызы квартал санында, отчеттук үениң соонда дараазындагы айыны 10 хүнүгө чедир, республика бюджетинден ылгал берген акша-хөреңгилерни ажылгаанының дугайында отчетту Тыва Республиканың Сан-хөө яамызынга кириер.

2015 чылга чедир үеде Тыва Республикада Девискээр ужур-дузалыг онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин таарыштыр тургузарының болгаш хөгжүдеринин схемазын доктаадырының дугайында

2007 чылдың ноябрь 7 № 1002 Кызыл хоорай

1995 чылдың март 14-те «Онза камгалалдыг бойдустун девискээрлеринин дугайында» №33-ФХ Федералдыг хоойлунун 5-ки чүүлү база Тыва Республиканың 1996 чылдың декабрь 9-та «Тыва Республиканың онза камгалалдыг девискээрлеринин дугайында» №645 Хоойлузу (2004 чылдың декабрь 29-та эдилгелиг) езугаар Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Мында капсырган 2015 чылга чедир үеде Тыва Республикада Девискээр ужур-дузалыг онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин таарыштыр тургузарының болгаш хөгжүдеринин схемазын доктаадыр.

2. 2015 чылга чедир үеде Тыва Республикада Девискээр ужур-дузалыг онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин таарыштыр тургузарының болгаш хөгжүдеринин схемазын доктаадыр.

үе-чадалап боттандыраар планын Тыва Республиканың бойдус курлавырлары болгаш экология яамызы 2007 чылдың декабрь 1-ге чедир ажилдап кылыр.

3. Тыва Республиканың Чазааның 1998 чылдың декабрь 12-де «2005 чылга чедир үеде Тыва Республикада Онза камгалалдыг бойдустун девискээрлерин хөгжүдеринин болгаш таарыштыр тургузарының схемазының дугайында» №815 доктаалын күш чок деп санаар.

4. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарынга парлаар.

5. Бо доктаалдын контролюн Тыва Республиканың Чазааның Аппаратының комплекстиг социал-экономиктиг хөгжүлдэ эргелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

1. Ниити чүүлдер

2015 чылга чедир үеде Тыва Республикада онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин таарыштыр тургузарының болгаш хөгжүдеринин схемазын (моон ыңай – Схема дээн) «Долгандыр турар хүрээлени камгалаарының дугайында», «Онза камгалалдыг бойдус девискээрлеринин дугайында» федералдыг хоойлулар, Тыва Республиканың «Тыва Республикада онза камгалалдыг бойдус девискээрлеринин дугайында» Хоойлузу, Россия Федерациязының Чер кодекизи, Россия Федерациязының Арга-арыг кодекизи, биологтур болгаш ландшафтын янзы-бүрү болганын камгалаар адырда Россия Федерациязының делегей дугуржулгалары болгаш өске-даа федералдыг база республиканың нормативтиг актылары езугаар бо Схеманы ажилдап кылган.

Схеманың составынче ажылгалда турар Тыва Республикада онза камгалалдыг девискээрлерни кирибээр.

Дараазындагы чаа онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин (моон ыңай ОКБД дээн) тургузарында Схемаже кириген чамдык объектилерин девискээрлерин, оларны камгалаар чурумун Тыва Республиканың муниципалдыг тургузуларының социал-экономиктиг хөгжүдээниң планнарын ажилдап кылып тургаш, барымдаалаар.

2. ОКБД-ниң ажылгалда четкилеринин байдаты

Тыва Республикада ажылгалда турар ОКБД-ниң ниити шөлү 1 млн. 393 муң га азы республиканың шөлүнүн 8,2 хуу бооп турар.

Тыва Республикада ОКБД-ниң четкизинче федералдыг күрүнениң бойдустун камгалалдыг чери «Азас» (333,9 муң га), күрүнениң бойдус биохүрээленин камгалалдыг чери «Убсу-Нур ыйгылаажы» (925,14 муң га); ниити шөлү 705,35 муң га болган республиканың бойдус үнүштеринин 16 камгалалдыг черлери; ниити шөлү 30,68 муң га болган бойдустун тураскаалдары кирип турар.

Тыва Республиканың ажылгалда турар ОКБД-ниң данзызын Схемаже кошкан №1 капсырылгада кириген.

3. Схеманың сорулгалары болгаш кылып чорудар ажилдары

Схеманың кол сорулгазы болза, Тыва Республиканың экономиктиг хөгжүлдээни болгаш бойдусту доктаамаал ажылгаарын организастаан байдалдарда бойдус системаларының дагын катап көвүдөп-бодараар шыдалын камгалап арттыраары (чамдык таварылгаларда – катап тургузары) бооп турар. Кол сорулганы чедип алырда, дараазында ажилдарны кылып чорудар:

Тыва Республиканың бойдус ландшафтарын болгаш ОКБД-ниң четкилерин калбарының база экижидерин күсели-биле биологтур янзы-бүрү чүүлдерни камгалап артырып алып байдалдарны тургузар; үнүштерин болгаш дириг амытаннарның ажил-агыйга хамааржыр талазы-биле үнелиг хевирлеринин чайгаар өзүп-көвүдээрин катап тургузарында болгаш дагын бүдүреринге дуза кадар;

бойдустун тураскаалдар системазын экижидеринин ачызы-биле республиканың девискээринде турар бойдустун, бойдус-антропогенниг болгаш культураның ховар объектилерин камгалаар;

бойдус курлавырларын рекреационнуг ажылгаарын, экологтур болгаш билип алышкынныг туризмин сайзырадырын организастаарында бойдус парктарының, ногаан зоналарның системаларын тургузар ажилдарны кылып чорудар.

4. Схеманың тургузуу

Бойдустун ландшафтарын камгалап артырып алырында, Россия Федерациязының Кызыл номунче болгаш Тыва Республиканың Кызыл номунче кири бижитинген ховар хевирлиг үнүштерин турар болгаш дириг амытаннарының чурттап турар черлерин камгалаарында республика ужур-уткалыг үнүштерин камгалалдыг черлеринин четкилерин көвүдедирин Схемаже көргөн.

Схемаже бойдустун парктарын кириери дээрже, ОКБД-ниң рекреационнуг, билип алышкынныг ужур-дузалыг болгаш чурттакчы чонун экологтур болгаш эстетиктиг кижиздилгезинге хамаарышкан өске-даа ужур-дузаларын калбаа-биле ажылгаар аргаларын хандырып турар.

4.1. Схеманы тургузарының принциптери болгаш методтары

Схеманы экижидеринин кол принциптери болза:

Салгал дамчырының принциви – ажилдап кылган Схема болза, камгалалдыг боттандырылган объектилеринин талазы-биле-даа, база төлөвилелдээни объектилеринин талазы-биле-даа эге схема-биле ниити чүүлдерин арттырган; мурнады көрдүнгөн принциви – Схеманың башкарыкчы принциви болза, үнүштерин, дириг амытаннарның ховар хевирлерин болгаш оларның чурттап турар хүрээлени камгалаары болур. Ажил-агый талазы-биле үнелиг хевирлеринге хамаарыштыр болза, оларның массалы-биле өзүп турар черлерин, база ол ышкаш дириг амытаннарның сезоннал база бир

черден бир черге көжүп чорурда мөөнөжир черлерин ылгал илередир болгаш камгалаарын мурнады көргөн;

ландшафтын принцип (комплексстиг принцип) – ОКБД-ниң кызыгаарларын ландшафтын үндээниг ылгаар, ол дээрже чангыс аай чайгаар тургустунган комплекс болган хем бассейнерин илеретпишаан, кызыгаарларын чорудар. Кызыгаарларда дээрже деп санаттынган девискээрлер болза, ховар биологтур объектилер-биле чергелештир ажил-агый талазы-биле үнелиг хевирлерин, база ол ышкаш ландшафтын онза солун уястоттарын кады камгалалга ап турар девискээрлер болур.

Сарыылдыг четче болурунун принциви – заказниктин болгаш бойдус парктарының эң улуг шөлүнүн тодараттынары болза, амытаннарның камгалалда турар хевирлеринин чедишкенин дагын бүдүрүлгеге эргежок чугула генетиктиг кызыгаарлаттынган санын таарымчалыг биотоптарга камгалап арттырып алыр дээн негелде-биле тодараттынар.

Камгалап кадагалаар чурумнарын байдалга таарышкан болур принциви – бойдусту камгалаар сорулгаларны шитпирлээринге эргежок чугула болур хемчээлдерин иштинде бойдусту ажылгаарының чурумун кызыгаарларын барымдаалаары.

5. Схеманы боттандыраарының кол-кол угланышкыны

5.1. Республика ужур-дузалыг ажылгалдыг болгаш турар ОКБД-ниң ажилдарын экижидер.

Республика ужур-дузалыг ажылгалдыг болгаш турар ОКБД-ниң ажилдарын экижидер сорулга-биле, дараазында угланышкынныг ажилдарны чорудары көрдүнүп турар:

Тыва Республиканың Бойдус курлавыры болгаш экология яамызынга амгы үеде бар болгаш Схема-биле көрдүнгөн ОКБД-ни эргелээринге «Тыва Республиканың ОКБД-ниң талазы-биле дирекция» РКА-ны тургузар;

ОКБД-ни камгалаар чурумну тодарадыр, ОКБД-ни комплекстиг турумчуурунун төлөвилелдерин белеткээр;

ОКБД-ни камгалап кадагалаар системаны экижидер;

арга-арыгны өрттен камгалаар болгаш арга-арыг чурумун үрээр талазы-биле хемчеглерни күштелдирер база ол ышкаш оларны арга-арыгның хоралакчыларындан болгаш аарыгларындан камгалаар;

бойдусту комплекстиг ажылгаар байдалдарда ОКБД-ниң ажил-чорудулгазын экижидер талазы-биле рекомендацияларны ажилдап кылыр;

камгалалда объектилеринин болгаш бойдус комплекстеринин байдалының мониторингинин организастаар.

5.2. Республика ужур-уткалыг чаа ОКБД-ни төлөвилелдээр болгаш организастаары

Салдыган сорулгаларны барымдаалааш, Тыва Республиканың ОКБД-ниң четкизинче: иштигинин болгаш киреринин туризмин хөгжүдөөн камгалалдыг девискээрлеринин четкизинин ажылгалының ажыктын элээн бедидеринин ниити шөлү 451 муң га «Тайга», «Шуи», «Уш-Белдир» болгаш «Шанчы» бойдус парктарын;

ниити шөлү 85 муңга «Аржаан Чойган», «Саглы», «Аржаан Тарыс» республика ужур-уткалыг күрүнениң бойдус заказниктерин Тыва Республиканың ОКБД-ниң четкизинче немей кириерин планнап турар.

Схемаже кириген камгалалдыг объектилер-биле күрүнениң заказниктеринин ниити санын 19-ка чедир көвүдөтпишаан, Тыва Республиканың бойдус ландшафтарының эң-не көрүштүг уястоттарын хаара тударын планнап турар.

Күрүнениң бойдус заказниктери, бойдус парктары болгаш бойдус тураскаалдары Тыва Республиканың ОКБД-ниң тургустунуп турар четкизинин үндээни болур.

Схемаже кириген ОКБД-ниң данзызын Схеманың №2 капсырылгазында бердинген.

5.3. ОКБД-ниң Схемазын боттандыраарында денге чорудар эртем-методиктиг ажилдар.

Схеманы боттандырып чорудуп турда, дараазында айтырыгларны эртем талазы-биле өөренип көөрү негеттинер:

схемаже кириген ОКБД-ни организастаарында планнаттынуп турар эргежок чугула шөлдерни, онзагай камгалалдыг объектилерни болгаш кызыгаарларны тодарадыр;

төлөвилелдеп турар ОКБД-ниң бойдус ажылгалының болгаш мониторинг программаларының чурумнарынга барымдааларны ажилдап кылыр;

тургустунган ОКБД-ниң комплекстиг тургустунарында, бойдус камгалалының болгаш өске-даа ажил-чорудулгазын хандыраарының төлөвилелдерин белеткээр;

биологтур янзы-бүрү чүүлдерни камгалаар (катап тургузар) талазы-биле алган хемчеглерниң база Схеманы экижидер талазы-биле рекомендацияларны ажилдап кылырының дээштигин үр-түннелдин үнелээр сорулга-биле ОКБД-ниң четкилеринин тускай хыналдазын чорудар.

5.4. Ажилдарны информастыг хандыраары база чурттакчы чонун экология талазы-биле өөредир.

Схеманы боттандыраарда информастыг ажилдарны денге чорудар сорулга-биле:

Схеманы боттандыраар талазы-биле план-

нар болгаш хөдөлүшкүннөр дугайында, бирги ээлчегде чаа бойдус камгалалының объектилерин тургузуп турар районнарда, республиканын чурттагыч чонун калбаа-биле медээлээрин;

ОКБД-ниң ажил-чорудулгазының түннелинде алган информацияны экологтуг өөредилгениң девискээр кеззэн хөгжүдеринге, база ол ышкаш ус-тыыш болгаш рекреационнуң нормативтерин ажилдап кылырынга ажыг-лаарын боттандыраар.

5.5. Схеманы боттандыраар талазы-биле бирги ээлчегниң сорулгалары 20 чыл бурунгаар хүлээп алган дүрүмнөр-биле ажылдап турар ажылгалда турар ОКБД-лер талазы-биле заказниктерниң ревизия-хыналдазын боттандыраар эргежок чугула.

Планнаттынып турар ОКБД-лер талазы-биле ОКБД-ни организаастаарының төлөвилелдерин боттандыраар.

Күженишишкүнниң ажил-агыйжы салдарлыг зонада турар черлерни, ол талазы-биле

далаштыг камгалал хемчеглерни алыры бойдус комплекзин бурун-биле камгалап арттырып алырынга эргежок чугула бооп турары-биле келир үениң ОКБД-ниң черлерин курлавыр-лаарынга төлөвилелдерни ажилдап кылырын боттандыраар.

6. Схеманы боттандыраарының саң-хөө хандырылгасы

Республика уjur-уткалыг ОКБД-ни тургузанын болгаш ажылдаарының акшалан-

дырышкынын республика бюджетиниң болгаш Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле хоруттунмаан өске-даа дөстөрүн күсели-биле боттандыраар.

Тыва Республиканың ОКБД-ниң ажил-чорудулгазының доктааттыг төлөвилелдерин-биле көрдүнгөн информация, өөредилге, рекреационнуң болгаш өске-даа ачы-дузаларны бергени дээш алган республиканың күрүне албан черлериниң боттарының хөрөңгилериниң күсели-биле база ОКБД-ниң ажил-чорудулгазын акшаландырып болур.

2015 чылга чедир цеде Тыва Республикада Девискээр уjur-дузалыг онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин таарыштыр тургузарының болгаш хөгжүдериниң схемазына № 1капсырылга

2007 чылдың октябрь 1-ниң байдалы-биле ажылдап турар Тыва Республиканың онза камгалалдыг бойдус девискээрлериниң ДАҢЗЫЗЫ

ч/е №	ОКБД-ниң ады	Ажылдаарының нормативтиг эрге-хоойлу үндезини						Хамааржыр албан чери	Удуртукчузу азы харысалгалыг кижжи (ф.а.а.), харылзажыр телефону, адреси
		Документиниң категориязы	Документиниң ады	Документини хүлээп алган хүнү болгаш оон дугаары	Шөлү, га	ОКБД-ни организаастаарда берген черлерниң категориязы	Ол документ-биле тодараттынып турар черни ажылгаарының хевир болгаш негелделери		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Заповедниктер									
1.	«Азас» КБЗ ФКА	РФССР-ниң Сайыттар Чөвүлелиниң Доктаалы	Тыва АССР-де РФССР-ниң күрүне заповеднигин тургузарының дугайында	1985 чылдың январь 11-де №18	333884	Тожунуң арга-арыг ажил-агыйжының черлери; Тожу районнуң күрүне курлавырының черлери.	Хуусаа чок, халас ажылгаар	Россияның Бойдус камгалалының яамызы	Директору Милан Маадыр-оолович Кыныраа, 8-39450-2-12-99, 668530, Тоора-Хем суур, Агбаан кудумчузу, 20 azastuva@mail.ru
2.	«Убсунур ыйгылаажы» КБЗ ФКА	РФ-тиң Чазааның доктаалы	Тыва Республикага РФ-тиң Долгандыр хүрээлеңи болгаш бойдус курлавырын камгалаарының яамызының «Убсунур ыйгылаажы» күрүне-ниң бойдус заповеднигин тургузарының дугайында	1993 чылдың январь 24-те №52	323198,4	Барыын-Хем-чиктиң арга-арыг ажил-агыйжының черлери, Мөңгүн-Тайга болгаш Тес-Хем кожууннарының күрүне курлавырының черлери	Хуусаа чок, халас ажылгаар	Россияның Бойдус камгалалының яамызы	Директору Владислав Иванович Канзай, 8-39422-5-37-70, 667010, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 144а, ubsunur@tuva.ru
Федералдыг уjur-дузалыг заповедниктер талазы-биле шупту					657082,4				

Заказниктер

Девискээр уjur-уткалыг

1.	«Чагытай»	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Чагытай» күрүне-ниң биология-гидрология заказнигин тургузарының дугайында	1995 чылдың июль 17-де №362	5350	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
2.	«Тайга»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Чөөн-Хемчик районнуң девискээринге Шемни күрүне-ниң комплекстиг заказнигин болгаш Бии-Хем районнуң девискээринге «Тайга» комплекстиг заказникти организаастаарының дугайында»	1978 чылдың ноябрь 14 №486	21000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
3.	«Ээрбек»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Тус чер уjur-уткалыг күрүне-ниң комплекстиг аңчыр заказниктерин болгаш заказниктерни оларның күштүг хуусаазы төнгөндө башкаарын организаастаарының дугайында»	1985 чылдың октябрь 11-де №305	30000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
4.	«Талсин»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Үнелиг черлик амытаннарны камгалаарын күштелдирериниң талазы-биле хемчеглерниң болгаш Тыва автономнуң областың девискээринге аңашкыны чорударының Дүрүмүн доктаадырының дугайында»	1961 чылдың ноябрь 13 №572	109000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
5.	«Балгазын»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Областа аңчыр ажил-агыйжының байдалын экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында»	1958 чылдың май 17-де №266	150000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
6.	«Чаа-Хөл»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Улуг-Хем районнуң девискээринге Чаа-Хөл күрүне-ниң комплекстиг аңчыр заказнигин организаастаарының дугайында»	1973 чылдың август 8-те №494	20000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
7.	«Хутин»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Республика уjur-уткалыг күрүне-ниң аңчыр заказниктерин организаастаарының дугайында»	1972 чылдың март 31-де №205	107000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
8.	«Ондум»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Тус чер уjur-уткалыг күрүне-ниң комплекстиг аңчыр заказниктерин болгаш заказниктерни оларның күштүг хуусаазы төнгөндө башкаарын организаастаарының дугайында»	1985 чылдың октябрь 11-де №305	47000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
9.	«Дерзиг»	Тыва АССР-ниң Сайыттар чөвүлелиниң доктаалы	«Каа-Хем кожууннуң девискээринге «Дерзиг» күрүне заказнигин организаастаарының дугайында»	1974 чылдың июнь 27-де №349	25000	Күрүне-ниң арга-арыг фондузунуң болгаш көдээ ажил-агыйга ажылгаар черлерни берген	Доктааттыг режиминде бойдус комплекстерин камгалап-арттырар сорулга-биле	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экологиязының яамызы	«Бойдус» РКА-ның директору Мерген Дудакович Ооржак, 5-93-04, 667003, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а

Ч/е №	ОКБД-ниң ады	Ажылдаарының нормативтиг эрге-хоойлу үндезини						Хамааржыр албан чери	Удуртукчузу азы харысалгалыг кижиги (ф.а.а.а.), харылзажыр телефону, адреси
		Документиниң категориязы	Документиниң ады	Документини хүлээп алган хүнү болгаш оон дугаары	Шөлү, га	ОКБД-ни организаастаарда берген черлериниң категориязы	Ол документ-биле тодараттынып турар черни ажылгаарының хевирин болгаш негелделери		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8	«Үш-Белдир-ниң суг бажылары»	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	15	Онза камгалал-дыг бойдус девискээрлериниң черлери	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
9	«Белое» хөл	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	1122	Онза камгалал-дыг бойдус девискээрлериниң черлери	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
10	«Тарыстың суг бажылары»	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	100	Онза камгалал-дыг бойдус девискээрлериниң черлери	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
11	«Шивилиг» Бай-Талдың суг бажылары	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	100	Онза камгалал-дыг бойдус девискээрлериниң черлери	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
12	«Суг-Бажы-ның суглары»	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	8,4	Онза камгалал-дыг бойдус девискээрлериниң черлери	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
13	«Кара-Хөл» хөл	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	2708	Онза камгалал-дыг бойдус девискээрлериниң черлери	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
14	«Дус-Хөл» хөл	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	625	Күрүнениң чер курлавырлары	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
15	«Хутин»	ТР-ниң Чазааның доктаалы	«Тыва Республика-ның девискээринде бойдус турскаалдарының дугайында»	2007 чылдың февраль 28-те №294	52	Онза камгалал-дыг бойдус девискээрлериниң черлери	Камгалалдың онза режимин тургускан	ТР-ниң Бойдус курлавырларының болгаш экология-зының яамызы	ТР-ниң Бойдус курлавырларын камгалаар болгаш ажылгаар адырда хайгаарал талазы-биле албаны, Эрес Петрович Ооржак, 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Кузнецова кудумчузу, 50а
Бойдус турскаалдарының талазы-биле шупту Түңнели				30680,4 1393112,8					

2015 чылга чедир үеде Тыва Республикада Девискээр ужур-дузалыг онза камгалалдыг бойдус девискээрлерин таарыштыр тургузарының болгаш хөгжүдериниң схемазына №2 капсырылга

2007 чылдың октябрь 1-ниң байдалы-биле ажылдап турар
Тыва Республикага тургузарына планнаттынып турар онза камгалалдыг бойдус девискээрлериниң
ДАҢЗЫЗЫ

Ч/е №	Ады, туруп турар району	Шөлү, муң га	Эрге-байдалы	Профили	Барымдаазы
1.	«Тайга»	21	Бойдус парыгы		Кызыл хоорайда чоок чыдары, бедик рекреационнуг нагузказы. Ховар ландшафтары. Дуюглуг аңнарның кыжын мөөнү-биле чыгыр черлери
2.	Каа-Хем кожуунда «Үш-Белдир»	180	Бойдустун парыгы		Бедик рекреационнуг нагузкалыг. Ирбиштин тыва кундустун, тооргунун, элик, хүлбүстүн, сонгу чүктүн черлик ивизини чурттап турар чери. Аржан суг бажылары бар.
3.	Бай-Тайга кожуун «Шуй»	230	Бойдустун парыгы		Өзүп турар рекреационнуг нагузкалыг. Тениң, ирбиштин чурттап турар чери. Шивилиг, Дустуг-Хем ыдыктыг суг бажылары бар.
4.	Чаа-Хөл кожуун «Шанчы»	20	Бойдустун парыгы		Өзүп турар рекреационнуг нагузкалыг. Тениң, ирбиштин чурттап турар чери.
5.	Тожу кожуунда аржаан «Чойган»	30	Күрүнениң бойдус заказниги	Бальнеология, гидрология	Рекреационнуг нагузкалыг. Изиг суглар үнүп турар, ыдыктыг минералдыг суг бажылары бар.
6.	Тере-Хөл кожуунда «Тарыс» аржаан»	30	Күрүнениң бойдус заказниги	Бальнеология, гидрология	Изиг суглар үнүп турар, ыдыктыг минералдыг суг бажылары бар. Келир үеде бойдустун парыгы болур «Пор-Бажының» деннели –биле дең кылдыр эрге-байдалын бедидип болур.
7.	Өвүр кожуунун «Саглы»	25	Күрүнениң бойдус заказниги	Биология, сезон	Делегей ужур-уткалыг. Ховар хевирлиг куштарның ужул чоруп турар үезинде бедик мөөнелири.
	Бойдустун заказниктери ниитизи-биле Шупту	85 536			

ТЕРЕ-ХӨЛ КОЖУУННУН ДЕВИСКЭЭР СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ШИИТПИРЛЕРИ

2007 чылдың декабрь 3-те №119 шийтпириниң 2-ги пунктузунуң 5-ки кезеэден Лунный чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң соңгулдаларының түннелдериниң, Шынаа сумузунуң Төлээлекчилер хуралының Лунный №10 чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң депутадынга соңгуттурарының дугайында чүүлүн күш чок болдурарының дугайында

2007 чылдың декабрь 24 №130
Кунгуртуг суур

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 70-ги чүүлүнүң 6-гы пунктузунга дүүштүр, Тере-Хөл кожуунуң девискээр соңгулда комиссиязының шийтпирлээни болза:

1. Тере-Хөл кожуунуң Шынаа сумузунуң Төлээлекчилер хуралының Лунный №10 чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң депутадынга соңгуттурган Нина Максимовна Хуужанны Тере-Хөл кожуунуң Төлээлекчилер хуралының Мирный №16 чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң депутадынга соңгуттурганы-биле холбаштыр Тере-Хөл кожуунуң девискээр соңгулда комиссиязының 2007 чылдың декабрь 3-те №119 шийтпириниң 2-ги пунктузунуң 5-ки кезеэден Лунный чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң соңгулдаларының түннелде-

риниң, Тере-Хөл кожуунуң Шынаа сумузунуң Төлээлекчилер хуралының Лунный №10 чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң депутадынга соңгуттурарының дугайында чүүлүн күш чок деп санаар.
2. Бо шийтпирни чонга чарлаар.

Шынаа сумузунуң Төлээлекчилер хуралының Лунный №10 чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң депутаттарының катап соңгулдаларын доктаадырының дугайында

2007 чылдың декабрь 24 №131
Кунгуртуг суур

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 71-ги чүүлүнүң 5-ки пунктузунга дүүштүр, Тере-Хөл кожуунуң девискээр соңгулда комиссиязының шийтпирлээни болза:

1. Шынаа сумузунуң Төлээлекчилер хуралының Лунный №10 чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң депутаттарының катап соңгулдаларын 2008 чылдың март 2-де эрттирерин доктаадыр.
2. Бо шийтпирни чонга чарлаар.

Девискээр соңгулда комиссиязының даргазы А.А.АЙМАА.

Девискээр соңгулда комиссиязының секретары А.Б.ИРГИТ.

ДЫННАДЫГ

Тере-Хөл кожуунуң көдээ суурлары Каргы, Шынаа сумуларының Төлээлекчилер хуралының Озерный №1, Лунный №10 чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле кандидаттарны идип үндүреринге документилерни 2008 чылдың январь 28-те дараазында адреске хүлээп алыр: Тере-Хөл кожуун, Кунгуртуг суур, Кыргыс Чамзырын кудумчузу, б. 56, уругларның уран чүүл школазының бажыңы, девискээр соңгулда комиссиязының кабинеди.

Тере-Хөл кожуунуң девискээр соңгулда комиссиязы.

Санитария чылын чарлаан

Хереклекчилерниң эргелерин болгаш кижиниң менди-чаагай чоруун камгалаар адырда хайгаарал талазы-биле федералдыг албан Каттышкан Нацияларның Организациязының (КНО-нуң) Чингине Ассамблеязының (КНО-нуң 2006 чылдың февраль 6-да №61/192 резолюциязы) 2008 чылды «Делегейде санитарияның чылы» кылдыр чарлаанының дугайында дыңнадып тур. Ол хемчеглер болза, КНО-нуң 2004 чылдың февраль 9-та хүлээп алганы «Суг — чурттаарыңа херек» Делегейниң он чылының дугайында №58/217 оон мурнундагы резолюциязының негелделеринге эртер. Бо документилерде КНО-нуң Декларациязында илереттинген муң чылдың сорулгалары-биле дүүштүр турум хөгжүлдени чедип алырының талазы-биле делегей деңгелинде дугурушкан хемчеглерни көрүп турар.

Документилерниң үндезин принциптериниң эге саналдары мындыг:

— суг-биле холбашкан аарыгларны тарадырының деңгелин баш удур болдурбас, кызыгаарлаар болгаш кызырар;

— суг-биле холбашкан аарыгларга хамаарыштыр хайгааралды (контрольду) күштелдирер, бүгү делегейниң кижилериниң кадыын болгаш менди-чаагай чоруун камгалаарыңа дузалап турар суг хүрээленин хирлендирер чоруктар-биле демисежир болгаш суг хүрээленин тудар болгаш катап тургузарыңа хамаарылгалыг системаларны болгаш баш удур сагындырар системаларны тургузар;

— айыыл чок сугну болгаш санитарияның эң биче чугула негеттинип турар ачы-дузаларын ап шыдавас бооп турар чурттакчы чоннуң кезеэн кызырар, делегей деңгелинде экижиткен санитарияны хөгжүдери шийтпирлээринге депшилгени чедип алыр;

— суг курлавырларының турар хүрээленин экижидеринге, ижер сугларның шынарлыг айыыл чок суг хандырылганын санитария-зының болгаш кады хөдөлүрүнүң чугулазының дугайында хөй-ниитиге информацияны экижидер;

— коммунал бүдүрүлгелериниң, суг хандырылганының, артынчыларны чыыр, болбаазырадыр болгаш узуткаар амгы үениң айыыл чок технологияларын шигээдир талазы-биле объектилерниң күш-шыдалын бедидеринге инвестицияларны кириштирер саналдарлыг бооп турар.

«РОССИЯ, бурунгаар!»

«Чаңгыс демниг Россия» партиязы «Россия, бурунгаар!» деп акцияны чорудуп, Шагаа таварыштыр чондан хей-аът туктарың өргүлү-биле кады январь 31-ге чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100, Парлалга бажыңы, 1-ги каът, «Чаңгыс демниг Россия» партиязының №11, 12 өрээлдери, харылзажыр телефону: 2-37-07

Кежиглер ажиттыңган

Дош кыры-биле машиналыг эртер «Дерзиг-Аксы», «Эйлиг-Хем» болгаш «Тоора-Хем» кежиглери 2008 чылдың январь 11-ден эгелеп ажиттыңганын «Тыва Республиканың Автоорук эргелели» күрүне-ниң албан чери дыңнадып тур.

Россия Федерациязының Президентизиниң соңгулдаларыңа, Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының болгаш Төлээлекчилер палатазының ийги чыыжының депутаттарының, Тыва Республикада тус чер бот-башкарылга органның депутаттарының болгаш баштыңнарының катап соңгулдаларыңа парлаан суртаал материалдарын кылырының талазы-биле ачы-дуза чедирериниң дугайында Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының дыңнаткан полиграфтыг организацияларын, тускайлаң сайгарлыкчыларның ДАҢЗЫЗЫ

д/с №	Полиграфтыг организацияның ады	Адреси, телефону
1.	ТР-ниң «Тываполиграф» ККБ	Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, б.1, бүдүрүлгө килдизи, тел. 3-64-47, 3-64-71, 3-87-70
2.	«Аныяк» Кызылдың өөредилге төвүнүн типографиязы	Кызыл, Кочетов кудумчузу, б.51, «Почта» автобус доктаамы, каб. 203, 204, 101, тел. 3-69-73
3.	Е.В.Власкина тускайлаң сайгарлыкчы	Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузу, б.99, тел. 8-913-344-30-19, 8-913-344-40-33
4.	В.М.Еремеев тускайлаң сайгарлыкчы	Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, б.24/1, кв. 2, тел. 8-905-920-71-80
5.	КХН «Журналист» тускайлаң сайгарлыкчы бүдүрүлгө	Хакас Республика, Абакан хоорай, Советская кудумчузу, б.71, тел/факс (3902) 22-34-38, 22-61-99

Россия Федерациязының Президентизиниң соңгулдаларыңа, Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының болгаш Төлээлекчилер палатазының ийги чыыжының депутаттарының, Тыва Республикада тус чер бот-башкарылга органның депутаттарының болгаш баштыңнарының катап соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде суртаал материалдарыңа парлалга шөлүн, эфирлиг үени бээринге беленин Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының дыңнаткан массалыг информация чепсектериниң ДАҢЗЫЗЫ

д/с №	Массалыг информация чепсектериниң ады	Адреси, телефону
Телерадио-дамчыдылга организациялары		
1.	«БКТРК» ФККБ-ниң салбыры «Күрүнениң телерадио-дамчыдылга компаниязы «Тыва».	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Горная кудумчузу, б.31, тел. 5-19-47, тел/факс 5-12-67, e-mail: tv@tuv.ru http://www.tuva.ru
Өй-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелери		
2.	«Шын»	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, б.100, Парлалга бажыңы, тел. (39422) 2-01-35, факс 2-17-94, e-mail: shyn@tuv.ru
3.	«Тувинская правда»	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, б.100, Парлалга бажыңы, тел. (39422) 2-19-03, 3-38-43, факс 3-39-45, e-mail: tuvpr@tuv.ru
4.	«Эфир»	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Горная кудумчузу, б.31, тел. 5-21-84, факс 5-12-67, e-mail: efir@tuv.ru
5.	«Центр Азии»	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, б.100, Парлалга бажыңы, тел. (39422) 2-10-08, 2-10-12, факс 2-10-14, www.centerasia.ru

Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы Чаа-Хөл кожуун эмнелгезиниң улуг эмчизиниң оралакчызы

Лидия Шуруковна ДАРЖАЙНЫҢ, акушер-гинеколог эмчи Кара-кыс Дановна АК-ЛАМАНЫҢ ажил-херекчи сургакчылаашкын үезинде орук айыыл-халавыңа таварышкыш амы-тыныңдан чарылганы-биле холбаштыр чоок кижилеринге, дөргүл-төрелдеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттары Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутады Любовь Мандараевна Ооржакка оң авазы

Александра Оюн-ооловна ШАВЫНЫҢ

үр эвес аарааш мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалын илередип тур.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.

КИЛДИСТЕР: нийтиел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, көдээ ажил-агый, очулга — 2-17-09, улуттук — 2-40-77, e-mail: shyn@tuv.ru

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама. Тираж 9000. Чагыт 4. Номери парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк «Тувакредит», Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаагы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.

ТР-ниң «Тываполиграф» унитарлыг күрүнениң бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыңган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айттыңган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылганы дээш авторлар боттары харышпаар.